

המחצבה

גיבוריהם את לשונה האופייית של עדתם על המלים המיוחדות לה. בן עזר שהתחבט קשות בבעיית לשונם של גיבוריו לא הצליח להתגבר עליה. הוא מנסה לחקות את דרך דיבורם של גיבוריו ולא תמיד בהצלחה. לפנינו אך הד רחוק של העגה המיוחדת לסיפור סים.

לעומת זאת גדול כוחו של אהוד בן עזר ברקימת סיפור המעשה. באסנות מרובה מפתח הוא לפנינו סיפור מעשה מרתק הכתוב במתח עולה. עשיר סיטואציות גנושות להט. התפרצויות יצרים המוניות. מאבקים אכזריים, מריבות קשות והתנגשויות בין דמויות. בתחום זה ראוי לציון הפרק: "למה היא שמה עין על הבעל שלי" בו מתואר בצבעים עזים המפגש בין שתי הנשים צפורה וחליפה ומאבן קן האיום: הפרק "חליפה מספרת", בו מיטיב המספר לתאר את התפרצות אהבתה וסער דמה של חליפה המבקשת ללבות את אהבתו ותאווהו של משה דויד האדיש לת.

את סיפור העלילה מפעילות בעיקר דמויות ראשיות: משה דוד, נסים לוי, צפורה וחליפה. דמויות אלה מועמדות עליידי הסופר תוך מתן מלא של פעילותהן ומעשיהן. גילויי אהבתן והתפרצויות שנאתן, מעשי הנקם שלהן ומבטן גי קנאתן. הן חיות לפנינו בכל גילויי החוץ שלהן ומעט מאד ניתנות בגילויי הפנים שלהן תוך הארת עולם לבטיהן, מאבקייהן הפנימיים, תהיותן ותעיותן הרבה. התנהגותן כאילו מוכתבת להן וכאילו ניתלת מהן הבחירה וההכרעה במבנה חייהן ונפשן. אמנם הכתבה זו אינה הכתבה היצוגית מיכניסטית בלבד. חש אחת כי יש לגיבורים חיינופס, כי יש בהם נסיונות של התמרדות ובריחה, אך אין הם מעלים לכלל תודעה את המתהווה בקרבם, ובפשטותם "שב" עיותם תגובותיהם מהירות, ישי רות וברורות למדי. ענין מיוחד יש בדמויות הגברים משה דוד ונסים לוי הנלחמים זה בזה מלחמה מרה על אהבתם לצפורה, על שלטון במחצבה, סמכות והשפעה והקטורים זה לזה בקשר השנאה האיומה. שתי דמויות אלה ניצבות לפנינו במלוא שזור קומתן במלא לוא מעשיהן המגלים תכונות שונות באופיין ובהתנהגותן. ואף כי מתנן האמנותי הוא בעיקרו מתן חיזוני חיות הדמויות לעיני הקורא. פחות מעוצבות ופחות מגובשות הן דמויות הנשים צפורה וחליפה המוארות תוך השתלבותן הבהיר גותן בסיפור המעשה ומעט מאד חש אחת בחייהן הפנימיים בעולמן המיוחד וכאישיותן האופייית. דמויות מרובות נוספות בספר כדמותם של: דנינו, חדידו המשוגע, רבינו נוביץ מנהל המחצבה הפורש לפני סיה, ספראי איש המפלגה, מנטלו ידידו ואותבו של משה דוד, בתו הזונה של חדידו ואתרות. כל קיומן של דמויות אלה הוא בתרומתן לסיפור המעשה ובהארת הדמויות הראשיות; לרוב הדמויות המשניות אין הסיבות עצמית ואינן זוכות לעיצוב שלם. חלקן באות כדי לקדם את סיפור המעשה. חלקן — להבליט רעיון חברתי מסויים של המחבר, חלקן — להאיר פן נוסף או להדגיש צד קיים באחד הגיבורים הראשיים. כך אינך יכול שלא לחוש כי מריבות בית הדמויות המשניות אינן אלא סטאטיסטים והן מתוות יריעה כללית שעל גביה מתגלות הדמיות הראשיות.

ענין מיוחד יש בתאוריו של אהוד בן עזר את המאבק לשלטון במחצבה. אגב תאור זה מיטיב הוא לעמוד על כמה נקודות מהותיות בפסיכולוגיה של ההמון בעי קר בעמדו על דרכי השתלטותו של נסים לוי על בני כפרו. מקום מיוחד מקדיש הוא לתאור שליחי המפלגה, אשר לא טובת האדם והמפעל לנגד עיניהם אלא טובתה של מפלגתם, המנצלים בעורמתם את הסרימיטיביות של בני הכפר, המוכנים לרמוס את היחיד כדי להשיג את מטרתם והתורמים לפירור תלכבות ולשנאת האחים.

ספרו זה של אהוד בן עזר הוא נסיון מעניין בתחום הרומן הנאסורליסטי המקורי, נסיון שעוד רבה בו התעיייה ולא מעטים הפגרים.

המספר הצעיר אהוד בן עזר פרסם עתה את רומן הביכורית שלו "המחצבה". עיקרו של רומן זה העלאת פרשיות אהבה, קנאה, שנאה ונקם מזה ומאבק אכזרי ומר על שלטון והספעה מזה על רקע הווי של כפר עולים. גישה היצירתית של המחבר היא גישה נאסורליסטית נטולת יומרות למודרניזם, לתדירה פסיכולוגית מעיקה ולעיצוב אמנותי הנושא עמו גנוי משמעויות המתרמוזות מתוך ההתרחשות הסיפורית. לגביו העיקר הוא בעצם התיאור וציורם של הדמויות. בוחר הוא את נושאו מתוך עולם שלמעשה אין הוא בן בית בו ואין הוא גדל מתוכו וחי את חייו מתוך תחושת הזדהות עצמיתת אורגאנית, אלא עומד הוא סתוצת לו ומציירו ואולי נכון יותר — מצלמו. עמידה זאת מהי חוץ, שהיא אמנם אחד מסימני הנאסוראליזם, ניכרת ברומן של בן עזר מאד ובכך מעוררת אף התרחקות חייץ רגשי אצל הקורא הנשאר אף הוא עומד ומתבונן סן הצד. יתר על כן, חש אחת שמתוך גישתו הנאסוראליסטית בוחר לו המחבר את נושאו ורקעו הסיפוריים מתוך חיי החברה בשכבות תיה הנקראות "נמוכות" כי כאן מתאפשרת לו האובייקטיביות שבתיאור, אובייקטיביות שהיא היצוגית.

בשכבות חברתיות אלה קל למדי לעמוד על מניעים פעולה של הגיבורים והתגובות קשורה קשר ישיר ותכוף אל הגורמים המולידים אר תה. בה בשעה שבשכבות אחרות היא הולכת ומסתבכת. כאן הגיבור הוא יותר טבעי, איננו מדכא את תגובותיו המידיות, איננו כביל בכבלי נימוס ומעצורים חיזוניים, איננו פילוסוף ואיננו מזייף את הווייתו הטבעית. בחירה זו של הנושאים והרקע החברתי, שהיא אחד הסימנים המובהקים של הנאסוראליזם, היא לגיטימית ביותר אך עיקר הקושי והסכנה האורבים לפתח בחירה כזאת הם — הצילום במקום הציור, האובייקטיביות והרדירות של חיי הנפש של הגיבורים, ואכן בן עזר לא ניצל מסכנה זאת. כנאסורליסטן הוא מסתפק במתן חיי הטיפוסים, היים האומרים; פעולות, נוהג, צורות הווי ברשות היחיד וברשות הרבים, ציי לום חי של ההתהוויות אך לרוב נעדרים מתאוריו חיי הפנים, חיי המחשבה והרגש של הגיבורים.

הרקע לכל התהוות העלילתית שבספר הוא חיי כפר עולים שמרי בית תושביו הם בני העדה הספרדית, תאור הווי החיים של כפר זה לא עלה בידי בן עזר אלא בקוים כלליים בלבד, ואכן מעטים מאד הם הרומנים המקוריים שלנו שהיטיבו לתאר את חיי העדות בישראל, תאור הנובע מתוך החיים עצמם, כאלה הם ספריהם של חיים הוז ומרדכי טביב, המתארים את חיי העדה התימנית, ספריו של יהודה בורלא המתארים את העדה הספרדית, ספריה של שושנה שריי רא על העדה התורכית וספריו של מילא אהל על בני לוב, בניגוד לספרים אלה שחש אחת במחברייהם כי הם מעורים בחיי העדות השונות ואין הם מסתכלים מן הצד בלבד, הרי אהוד בן עזר סכיר יפה את העדה שהוא מתאר אולם אינו חי את חייה, הוא מתאר מבחוץ את אשר קלטו עיניו ובעיות העדה אינן בעיותיו וחיה אינם חיים. אכן, כשאין הבעיות שהסופר מעלה לבעיותיו שלו, כשם כשהער לם המלאוור על ידו איננו ממש עולמו שלו ולא נתערה בו התערות של קיימא, אין עולם זה אף עולי מם של קוראיה אין בדבריהם אלה מן הרצון לקבוע כי רק בן העדה יכול לכתוב רומן הווי נאמן, ייכר חי ספריהם של חיים הוז ומילא אהל, אך חייב הסופר לחדור לחוך תוכם של חיי העדה שהוא בא להעלות בבקשו לתת מבע נאמן לעולמה המיוחד.

בעיה קשה וחשובה ברומן ההווי היא בעיית לשונן של הדמויות. מרכזי טביב ומילא אהל בבקשם לתת תאור אותנטי של העדה תוך מבע מרויך של דרך דיבורם של טיפוסיהם על השימושים הלשוניים המיוחדים שלהם שמים במי

אהוד בן עזר — "המחצבה", הוצאת עם עובד תל-אביב, ספריה לעם, 1963.